

پنج آسیب اجتماعی در مرز تهدید

دکتر علی مرادزاده

آبان ۱۴۰۰

پنج آسیب اجتماعی در مرز تهدید

دکتر علی مرادزاده

چاپ اول، آبان ۱۴۰۰، شمارگان ۵۰۰ نسخه

صفحه‌آرایی و ویراستاری: مریم مرادزاده. طرح جلد حسین مرادزاده

نشر ناد؛ وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری ناد جاوید

سرشناسه: مرادزاده، علی، ۱۳۴۰ -

عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.

عنوان و نام پدیدآور: پنج آسیب اجتماعی در مرز تهدید/ علی مرادزاده؛ ویراستار مریم مرادزاده.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات ناد، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۴۱۵ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۶۴-۱۰-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص ۳۹۷-۴۱۵.

موضوع: انحراف اجتماعی -- ایران Deviant behavior -- Iran

اعتیاد -- ایران -- جنبه های اجتماعی Drug addiction -- Iran -- Social aspects

جوانان -- ایران -- وضع اجتماعی Young adults -- Iran -- Social conditions

طلاق -- قوانین و مقررات -- ایران Divorce -- Law and legislation -- Iran

شناسه افزوده: موسسه فرهنگی هنری ناد جاوید

رده بندی کنگره: HM۸۱۱

رده بندی دیویی: ۳۰۲/۵۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۷۵۲۳۲۲. اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

تهران: میدان امام حسین (ع) - بن‌بست برخوردار - پلاک ۳ - واحد ۳

تلفن: ۷۷۶۸۰۰۵۶ - ۰۲۱. نشر ناد

آدرس و تلفن نویسنده: ۰۹۱۲۲۱۷۴۸۲۲ - moradzadeh583

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
فصل اول: اعتیاد و مواد مخدر.....	۱۳
گفتار ۱- ماهیت، ویژگی‌ها و ابعاد اعتیاد.....	۱۵
ماهیت اعتیاد به مواد مخدر.....	۱۵
ویژگی‌ها و فاکتورهای اعتیاد.....	۱۷
انواع اعتیاد به مواد مخدر.....	۱۸
علائم اعتیاد.....	۲۰
تفاوت بین اعتیاد و عادت.....	۲۰
معیارهای تشخیص وابستگی به مواد مخدر.....	۲۳
انواع مواد اعتیادآور.....	۲۴
خطرهای و تهدیدهای ناشی از اعتیاد.....	۲۵
دسته‌بندی رایج مواد اعتیادآور.....	۲۶
گفتار ۲- اعتیاد در صدر آسیب‌های اجتماعی.....	۳۰
وجوه و جنبه‌های آسیب اعتیاد.....	۳۰
مراحل اعتیاد به مواد مخدر.....	۳۲
چهار ضلع مبارزه با مواد مخدر و گزارش آماری معتادان.....	۳۵
انواع مواد مخدر جدید شناسایی شده و رایج.....	۳۶
گفتار ۳- عوامل مؤثر بر پیدایش و تداوم اعتیاد.....	۳۸
عوامل پیدایش اعتیاد.....	۳۸
عوامل مؤثر بر تداوم و توسعه اعتیاد.....	۴۳
کارکرد اعتیاد. اعتیاد چگونه عمل می‌کند؟.....	۴۵
اشتباه خانواده‌ها در توصیه مصرف مواد کم‌خطرتر.....	۴۷

- عواملی که مربوط به شرایط فرد معتاد و محیط خارجی است..... ۴۷
- گفتار ۴- جوانان و اعتیاد..... ۵۰
- گفتار ۵- اثرات و پیامدهای فردی و اجتماعی اعتیاد..... ۶۵
- گفتار ۶- تحلیل گرایش به اعتیاد با رویکرد انحرافات مرتون..... ۷۹
- گفتار ۷- نشئه و خلسه..... ۸۴
- گفتار ۸- آسیب‌های اعتیاد..... ۸۶
- گفتار ۹- راهکار مقابله و کاهش اعتیاد..... ۹۰
- گفتار ۱۰- ماهیت و ابعاد قاچاق مواد مخدر..... ۱۰۲
- گفتار ۱۱- عادی شدن استعمال سیگار و قلیان برای جوانان..... ۱۰۵
- گفتار ۱۲- قانون مبارزه با مواد مخدر..... ۱۱۰
- فصل دوم: حاشیه‌نشینی..... ۱۱۹
- گفتار ۱- تعاریف، عوامل و زمینه‌های حاشیه‌نشینی..... ۱۲۱
- گفتار ۲- پیامدهای حاشیه‌نشینی و نتایج مدیریت مطلوب آن..... ۱۳۱
- گفتار ۳- اقتصاد حاشیه‌نشینی..... ۱۳۵
- گفتار ۴- زمان تشدید حاشیه‌نشینی در ایران..... ۱۴۰
- گفتار ۵- بروز آسیب‌های اجتماعی با افزایش حاشیه‌نشینی..... ۱۴۱
- گفتار ۶- وضعیت حاشیه‌نشینی در کلان‌شهرها..... ۱۴۷
- گفتار ۷- حاشیه‌نشینی انگ اجتماعی نیست..... ۱۵۰
- گفتار ۸- آسیب‌ها و مقاصد ناشی از حاشیه‌نشینی و راه‌حل آن‌ها..... ۱۵۵
- گفتار ۹- محرومیت‌زدایی راهکار حل مسئله حاشیه‌نشینی..... ۱۵۷
- گفتار ۱۰- چگونگی مدیریت حاشیه‌نشینی..... ۱۶۰
- فصل سوم: طلاق..... ۱۶۹
- گفتار ۱- ماهیت و ابعاد طلاق..... ۱۷۱

گفتار ۲- مباحث نظری و راهبردی بسترهای شیوع طلاق.....	۱۷۶
گفتار ۲- طلاق آخرین راه چاره.....	۱۷۹
گفتار ۳- پیدایش بحران در ارزش‌ها از علل طلاق.....	۱۸۲
گفتار ۴- ماجرای عجیب جشن طلاق و پیامدهای عادی شدن آن.....	۱۸۳
گفتار ۵- طلاق سفید (طلاق عاطفی) و پیامدهای اجتماعی آن.....	۱۸۷
گفتار ۶- طلاق توافقی.....	۱۹۲
فصل چهارم: مفاسد اخلاقی و اجتماعی.....	۱۹۹
گفتار ۱- اخلاق و فساد اخلاقی.....	۲۰۱
گفتار ۲- فرار دختران و پسران از خانه و خانواده.....	۲۲۶
گفتار ۳- بی‌حیایی.....	۲۳۶
گفتار ۴- قوادی و واسطه‌گری در زنا و یا تن‌فروشی.....	۲۴۱
گفتار ۵- فحشا (زنا)، زنان خیابانی و روسپیگری.....	۲۴۳
گفتار ۶- ازدواج سفید و سیاه (هم‌باشی، روابط جنسی خارج از ازدواج).....	۲۵۳
گفتار ۷- هم‌خانگی.....	۲۶۹
گفتار ۸- آرایش بی‌رویه و افراط در مصرف و واردات لوازم‌آرایشی.....	۲۸۸
گفتار ۹- بی‌حجابی، کشف حجاب، برهنگی و نمایش بدن.....	۳۰۶
گفتار ۱۰- هم‌جنس‌بازی (لواط - لز) انحراف جنسی و پیرانگر.....	۳۱۰
گفتار ۱۱- عدم مراعات روابط محرم و نامحرم.....	۳۱۲
گفتار ۱۲- پارتی‌ها و جشن‌های مختلط.....	۳۲۳
گفتار ۱۳- ولنگاری اخلاقی و رفتاری برخی هنرمندان و سلبریتی‌ها.....	۳۲۶
گفتار ۱۴- مهمانی‌های مختلط خانوادگی و عدم رعایت حریم شرعی.....	۳۲۹
گفتار ۱۵- ضرورت مبارزه با مفاسد اخلاقی و اجتماعی.....	۳۳۴
گفتار ۱۶- تأثیر میل نامتعارف جنسی در شیوع روابط نامشروع.....	۳۴۰

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی بخشی از واقعیت جامعه ایران است. این آسیب‌ها در عین فراوانی و تکرار اما هم‌تراز نیستند. برخی آسیب‌های گسترده‌تر و عمیق‌تر و برخی محدودتر و سطحی‌تر می‌باشند. برخی آسیب‌های اجتماعی به علت ماهیت و ابعاد و تأثیرات شگفت‌آوری که در جامعه دارند به‌نوبه خود منشأ بسیاری دیگر از آسیب‌های اجتماعی خواهند شد. طلاق، اعتیاد، حاشیه‌نشینی، فساد و نقاط بحران‌زا از این جمله هستند. بررسی آسیب‌های خطرناک از اولویت و فوریت خاصی برخوردار هستند. توسعه آسیب‌های اجتماعی اگر از حد متعارف بگذرند تبدیل به تهدید خواهند شد به‌گونه‌ای که نه تنها جامعه و خانواده بلکه نظام سیاسی را نیز به چالش می‌کشند. چنین آسیب‌هایی اگر مدیریت و چاره‌جویی نشوند بحران‌ساز خواهند شد.

آسیب‌های اجتماعی در همه کشورهای جهان با شدت و ضعف‌هایی وجود دارند. آسیب مختص ایران نیست، اما جامعه اسلامی ایران به لحاظ مکتب و تاریخ پرافتخار خویش و به لحاظ انقلاب الهام‌بخش آن بیش از هر کشور دیگر باید از آسیب‌های اجتماعی به دور باشد. وضعیت آسیب‌های اجتماعی در همه دولت‌های بعد از جنگ روند صعودی داشته است و نتیجه‌ای که می‌توان گرفت اینکه هیچ‌یک از دولت‌ها دغدغه مسائل اجتماعی نداشتند. تحلیل این است که جامعه ایران یک جامعه پرمسئله و پراسیب است که این آسیب‌ها گسترده، مزمن، فزاینده و درهم‌تنیده است. آستانه تحمل جامعه پایین و به این دلیل احتمال وقوع حوادث بالا است. در چنین جامعه‌ای امکان بروز حوادث قومی و قبیله‌ای ناشی از تفاوت‌های طبیعی بین قوم‌ها و شهرها زیاد است. مهم این است که این گسست‌های طبقاتی در حال تبدیل شدن به شکاف‌های طبقاتی است.

در بررسی‌هایی که پیرامون آسیب‌های اجتماعی در ایران انجام شده است تعداد ۱۰ آسیب اصلی استخراج شده است. ده آسیب جدی و اولویت‌دار عبارت‌اند از: «حاشیه‌نشینی، بیکاری، اعتیاد، زنان بی‌همسر، قانون‌گریزی و بی‌انضباطی، بی‌حجابی، خشونت، ناهنجاری‌های اجتماعی و اخلاقی، بی‌هویتی». حاشیه‌نشینی تبدیل شده است به بارانداز مجموعه‌ای از جنایات و تخلفات در سطح شهرها اکنون حدود ۱۱ میلیون حاشیه‌نشین در کشور داریم و ۵ میلیون هم اگر بافت‌های فرسوده شهرها را که وضعیت مشابه با حاشیه‌نشین‌ها دارند مثل محله هرنودی و محله خاک سفید تهران

اضافه کنیم، می‌شوند ۱۶ میلیون حاشیه‌نشین در کل کشور. درباره مسئله بیکاری حدود ۳ و نیم میلیون نفر بیکار در سطح کشور داریم و نرخ متوسط بیکاری در ایران ۸٫۱۴ درصد است. این رقم در کل کشور است و البته در برخی نقاط کشور وضعیت خیلی بدتر است و گاهی در بخش‌هایی تا حدود ۹۰ درصد بیکاری داریم که باید به‌سرعت مورد توجه و اقدام قرار گیرند.

در مجموعه مطالعات و بررسی‌ها وسعت دامنه آسیب‌های پیدا و پنهان شیوع مواد مخدر، در سطحی است که بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی از قبیل تجاوز به عنف و حتی محارم در بی‌گرایش به مصرف مواد مخدر و قرص‌های روان‌گردان نیز اتفاق افتاده است. باین حال رسوخ این آسیب جدی به پیکره جامعه و بین خانواده‌ها به شکلی است که برای این معضل، سطح و طبقه اجتماعی افراد و خانواده‌ها توفیری ندارد و از هر قشر و صنفی را درگیر خود ساخته و خانواده‌هایی با سطوح درآمدی متفاوت و طبقه اجتماعی مختلف را در معرض آسیب‌های گوناگون خود قرار داده است. در کنار این آسیب‌های مختلف، تأثیر اعتیاد و مصرف مواد مخدر در بروز بیماری‌های مختلف جسمی، روحی و روانی به حدی است که زمینه را برای بسیاری از تنش‌های اجتماعی دیگر فراهم می‌سازد. اگر ما به دنبال کسب نتیجه خوب در مبارزه با این مایه خنمان‌سوز و کاهش آسیب‌های اجتماعی آشکار و پنهان آن هستیم، ابتدا باید آسیب‌های پیدا و پنهان آن را به‌درستی واکاوی نماییم و سپس راهکارهای لازم و زیرساخت‌های مناسب را برای مبارزه و پیشگیری از آن ارائه نماییم. در این زمینه همه دستگاه‌های حاکمیتی و مردم باید مشارکت نمایند.

اعتیاد خاستگاه بسیاری از آسیب‌ها و چالش‌ها و حتی برخی تهدیدات می‌باشد و دشمنان از این طریق می‌خواهند به ملت‌های مخالف خود ضربه بزنند. یکی از راهکارهای غرب در اندلس اسپانیا برای نابودی مسلمانان همین اعتیاد بود. درباره اعتیاد گفته‌شده که آمار رسمی ۲ و نیم میلیون نفر است اما بر اساس این گزارش و نظر وزارت کشور حدود ۳ و نیم میلیون نفر معتاد حرفه‌ای داریم و ۶ میلیون نفر هم غیر حرفه‌ای که تفریحی مواد مصرف می‌کنند. سه سطح از اعتیاد بررسی شده است «اعتیاد سنتی، اعتیاد صنعتی؛ و اعتیاد توهمز» اعتیاد صنعتی از سنتی بدتر است و توهمزها هم از صنعتی بدتر است. در اعتیاد به مواد صنعتی و توهمزها چیزی به نام ترک اعتیاد در کشور نداریم. تمام تلاش هم در این بخش این است که توهمزها به صنعتی برسند و صنعتی‌ها به سنتی برسند. توهمزها به‌شدت خطرناک‌تر و جرم خیزتر هستند.

بدیهی است که بر اساس واقعیات کشور گرایش به مواد مخدر بر اثر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و روانی پدید می‌آید. به‌تدریج بر رفتار و کردار فرد معتاد در ایفای نقش او در خانواده و اجتماع تأثیر سوء می‌گذارد و اندک‌اندک جامعه را درگیر آسیب‌ها و معضلات دیگری می‌سازد به

همین خاطر شناخت این عوامل و آسیب‌هایی که پدید می‌آیند، کمک می‌کند تا بتوانیم راهکارهای مناسبی برای کاهش گرایش به آن را ارائه نماییم. این راهکارها می‌توانند در سطح ملی تعریف و در سیاست‌گذاری کلان کشور در بخش‌های مختلف از جمله حوزه اجتماعی و اجرایی موردنظر باشند و برای هر یک از آسیب‌ها راهکارهای متعدد تنظیم و ارائه گردد. رویکرد دیگری که در این عرصه خودنمایی می‌کند این است که برای این‌که به سطوح مختلف پیش‌گیری از آسیب‌های مواد مخدر اعم از آشکار و پنهان غلبه نماییم، باید زمینه مشارکت مردم و تشکلهای غیردولتی را در حد تأثیرگذاری فراهم نماییم، چراکه موفقیت در این عرصه فقط با حضور و مشارکت مردم و تشکلهای مردم‌نهاد در کنار نهادها و مؤسسات رسمی دولتی امکان‌پذیر خواهد بود و دولت به‌تنهایی نمی‌تواند موفق به کنترل و کاهش هیچ‌یک از آسیب‌های اجتماعی از جمله مواد مخدر شود.

بی‌حجابی، بدحجابی، بی‌حیایی و ولنگاری‌های پوششی از دیگر آسیب‌های اجتماعی در کشور هستند. حدود ۱ و نیم میلیون نفر بدحجاب بی‌اعتقاد داریم، زنان بی‌همسر که ناشی از طلاق و فوت است حدود ۶۰۰ هزار نفر در کل کشور هستند. این آمار در سال‌های اخیر افزایش قابل‌توجهی داشته است. تا سال ۷۵ وضعیت زنان بی‌همسر تقریباً برابر بود با زنانی که بازگشت به تاهل داشتند. مثلاً اگر ۵۰۰ زن بی‌همسر می‌شدند ۵۰۰ تاهل هم به تاهل برمی‌گشتند. از سال ۷۵ به بعد این وضعیت نصف شده است. این موضوع علاوه بر افزایش زنان خیابانی در کاهش باروری هم به‌شدت مؤثر بوده است. البته آمار ۶۰۰ هزار زن بی‌همسر برای آخرین برآوردی که برای سال ۹۰ است می‌باشد. احتمالاً در سال ۱۴۰۰ این عدد به چند برابر رسیده باشد.

در میان آسیب‌های اجتماعی عمده، مقوله طلاق جایگاه ویژه‌ای دارد. طلاق کانون خانواده را متلاشی می‌کند. فرزندان طلاق آینده نامعلومی خواهند داشت. همسران طلاق گرفته هم در اغلب موارد روی آرامش و آسایش به خود نخواهند دید. وضعیت طلاق در کل کشور ۲۴ درصد است. یعنی ۲۴ درصد ازدواج‌های به طلاق می‌انجامد. این آمار در نقاط مختلف کشور متفاوت است. مثلاً در شمیرانات تهران حدود ۵۶ درصد است. در استان البرز ۳۷ درصد است. قانون‌گریزی و قانون‌شکنی و رفتار بی‌قانونی در کشور رایج شده است. بر اساس آمارهای رسمی درباره بی‌قانونی و بی‌انضباطی گفته شده که ۱۵ میلیون پرونده قضایی در کشور داریم. درباره زندانی‌ها هم گفته شده که ۷۰ درصد زندانی‌ها به جرم اعتیاد و سرقت بوده است، ورودی متوسط به زندان‌ها در سال‌های اخیر ۵۰۰ هزار نفر است که طبق این آمار یعنی در ۲۰ سال گذشته ۸ میلیون ایرانی تجربه زندان رفتن دارند. نظرسنجی هم انجام شده درباره میزان اعتماد به مسئولان کشور که مردم چقدر به آنان اعتماد دارند؟ میزان اعتماد به ۳ سطح کلان و میانی و سطح خرد تقسیم‌بندی شده است. این آمارها برای جامعه

اسلامی به شدت نگران کننده است. آرمانی بودن نظام اسلامی و روند تمدن سازی اسلامی را به چالش می کشد و به تدریج سرمایه اجتماعی را کاهش می دهد.

علیرغم تکرر آسیب های اجتماعی اما پنج آسیب اجتماعی اصلی یعنی «اعتیاد، حاشیه نشینی، طلاق، مفاسد اخلاقی و اجتماعی، مناطق بحران خیز» از حساسیت و قدرت تخریبی بیشتری برخوردار هستند. این آسیب ها در عصر حاضر نگرانی همه مردم، نخبگان و مسئولان را در سطوح مختلف برانگیخته است، در کنار اعتیاد به مواد مخدر امروز شاهد کشیدن سیگار و قلیان و عادی سازی آن هم هستیم، به خصوص که استعمال قلیان به یکی از کلاس های اجتماعی مطلوب در نزد نوجوانان و جوانان تبدیل شده و پیش نیاز هر تفریح و گشت و گذاری تهیه و سرو قلیان آن هم در نوع های مختلف است و حتی ابایی ندارند که پدر و مادر نیز حضور داشته باشند. در کم کاری دستگاه های فرهنگی و رسانه ها نخبگان و خانواده و همچنین در سایه سازی الگوهایی که ماهواره و شبکه های اجتماعی برای جوانان ساخته اند، روابط ناسالم دختر و پسر نیز یکی دیگر از آسیب های اجتماعی است که برخلاف گذشته از مدرسه در حال شکل گیری است، در دانشگاه توسعه می باید و حتی در زندگی های زناشویی، مهمانی ها، مراسم عروسی و عزای تفریحات، محیط های کاری و امثال آن ها هم گام نهاده است. زنگ خطر تبدیل اعتیاد به قلیان و سیگار به دیگر مواد مخدر به صدا در آمده است.

نکته ای که در این زمینه قابل توجه و قابل تأمل است پایین آمدن سن مبتلا شدن به آسیب های اجتماعی و تکرر جنسیتی تمایل به آن ها است. طلاق گاهی در سال های آغازین پس از ازدواج رخ می دهد، طلاق توافقی، طلاق سفید و سیاه، جشن طلاق از این جهت توسعه پیدا کرده اند. اعتیاد در میان دختران و پسران نوجوان و جوان در حال عادی شدن است. گسترش مفاسد اخلاقی و اجتماعی از حد متعارف بالاتر رفته است و سبک زندگی فردی و اجتماعی را تغییر داده است و این روند در درازمدت چشم انداز خوبی را نشان نمی دهد. برخی نقاط شهری به قدری بحران خیز و آسیب زا شده است که گاه کنترل آن ها از دست مسئولان خارج شده و دیگر نقاط کلان شهرها را به چالش می کشند. در مواقعی که احتمال فتنه و اغتشاش و اعتصاب پدید می آید برخی افراد از این مناطق اوضاع را به قدری آشفته می کنند که به سرعت یک مسئله کوچک را قادر است به یک بحران تبدیل نماید. حاشیه نشینی، بدمسکنی، مهاجرت بی رویه، بی خانمانی و انثال آن ها به ویژه در کلان شهرها کانون تولید چالش و آسیب شده اند. به این خاطر کتاب حاضر به تبیین وضعیت و چاره جویی این ۵ آسیب اختصاص یافته و دیگر آسیب های اجتماعی ایران در کتاب دیگری تنظیم و بررسی شده است.